

Mensen staan hier daardoor dagen, weken
en intussen al maanden voor de deur.



VLUCHTELINGENWERK

VLAANDEREN

Tien lessen die we trekken uit
voorbije maanden Oekraïne
beleid

De vele mensen die op de vlucht zijn voor het oorlogsgeweld in Oekraïne en sinds enkele maanden aankomen in België vormen een uitdaging die de reeds bestaande moeilijkheden voor andere mensen op de vlucht nog verder op scherp stelt. Al sinds het uitbreken van de Oekraïne-crisis zien we op veel vlakken een ongelijke behandeling tussen mensen uit Oekraïne en andere mensen op de vlucht, die zich niet verantwoordt door het verschil in status (asielaanvrager vs. tijdelijk beschermd).

In april 2022 startten we een breed consultatieproces met onze leden over de respons die we zagen op de mensen op de vlucht uit Oekraïne. Op basis van input die zij gaven, aangevuld met signalen van onze infolijn en regiocoördinatoren hadden we uitgebreide gesprekken met beleidsmakers.

Vlak voor de zomer kwamen we nog eens samen met onze leden, om met de input van de bevoegde kabinetten de analyse verder te zetten. Om dit proces af te ronden, formuleren we in deze tekst de tien opvallendste lessen die we trekken uit de voorbije maanden. We doen dit op basis van beleidsevoluties en goede praktijken, over de verschillende thema's en beleidsniveaus heen. Onze doelstelling is heel duidelijk : een inclusieve benadering ten opzichte van alle mensen op de vlucht.

Deze nota bevat geen concrete beleidsaanbevelingen, noch is ze exhaustief. [Daarvoor verwijzen we graag naar het rapport van onder andere het FIRM, Unia en Myria](#) met beleidsvoorstellen naar de federale en regionale overheden, maar ook naar private actoren zoals bedrijven en banken, met daarin een tiental aanbevelingen die kunnen helpen om de meest kwetsbare mensen de nodige steun te bieden.

Deze nota is meer bedoeld om op een toegankelijke manier aan het brede publiek duidelijk te maken dat een inclusief beleid wél mogelijk is. Over alle elementen die in deze nota aangeraakt worden zijn we achter de schermen in gesprek met beleidsmakers. We moedigen iedereen aan zich mee te scharen achter deze inclusieve benadering, zodat de situatie van alle mensen op de vlucht erop vooruit gaat.

1. Humane ontvangst en registratie van asielzoekers is mogelijk

De gestructureerde en humane manier waarop Oekraïners zich kunnen aanmelden en registreren aan de Heizel staat in schril contrast met de chaos die tot voor kort dagelijks heerste aan het Klein Kasteeltje. Wanhopige mensen die voor de zoveelste dag op rij geen toegang kregen en begonnen drummen, werden, soms hardhandig, weggestuurd. Wanneer ze noodgedwongen de nacht op straat doorbrachten, omdat ze geen aanspraak kunnen maken op hun recht tot opvang, werden hun tentjes en matjes in beslag genomen door de politie. Oekraïners daarentegen hebben steeds de garantie dat ze niet op straat moeten slapen, want voor hen is er wel noodopvang voorzien.

Waar aan het Klein Kasteeltje maandenlang nadarhekken de rij afbakenden, deelden aan de Heizel personeel water en versnaperingen uit. Zelfs de toiletten aan de Heizel stonden in schril contrast tot het ene pissijn aan het Klein Kasteeltje. Sinds het aanmeldcentrum verplaatst is naar Pacheco verloopt het onthaal van asielzoekers minder chaotisch en zijn er drie Dixie toiletten, maar mensen blijven verplicht wekenlang de nacht door te brengen op straat.

Ook voor mensen uit Oekraïne laat het beleid steken vallen. Het noodopvangcentrum Ariane, bedoeld om Oekraïners tot maximaal enkele nachten op te vangen in afwachting van een lokale opvangplek, barst uit zijn voegen. Ongeveer duizend mensen zitten er vast omdat er voor hen geen opvangplaats kan gevonden worden. Zolang zij geen permanente verblijfplaats krijgen, kunnen ze niet werken, geen financiële steun ontvangen en in België geen bankrekening openen. Ook hun kinderen kunnen hier niet naar school. Het centrum Ariane is er bovendien niet op voorzien om mensen meer dan enkele dagen op te vangen.

2. Al dan niet opvangplaatsen vinden is een politieke keuze

Sinds een jaar heerst er een opvangcrisis in België. Tegelijk worden ook al maanden op een zeer snelle manier opvangplaatsen gevonden voor Oekraïners. Waar tijdens vorige opvangcrisisen mensen (soms strafrechtelijk) ontmoedigd werden om asielzoekers thuis op te vangen, moedigde de overheid met de campagne #plekvrij actief aan om Oekraïners thuis te huisvesten. Asielzoekers die op straat slapen tijdelijk opvangen in hotels blijft taboe, maar voor Oekraïners zagen we dat dit wél mogelijk was. Samenwerking tussen de verschillende bestuursniveaus (federaal, Vlaams en lokaal) zou toelaten de beschikbare opvangplaatsen optimaal te benutten en er vooral voor te zorgen dat niemand op straat blijft.

Hoewel er in Vlaanderen nog plaatsen gereserveerd voor Oekraïners op overschot zijn, worden veel plaatsen in de praktijk geblokkeerd. Lokale overheden houden ze vrij, anticiperend op gastgezinnen die hun opvang thuis wensen stopzetten. Ook voor Oekraïners loopt dus niet alles van een leien dakje, maar we zien wel graag dat dezelfde creativiteit en welwillendheid aan de dag wordt gelegd voor mensen met een ander statuut. Bovendien treft de huidige wooncrisis ook Oekraïners, die moeilijk een duurzame woonoplossing vinden op een verzadigde en overbevroagde huurmarkt. Duurzame en betaalbare alternatieven in combinatie met hoge energieprijzen maakt dat zij vaak 'vast' zitten bij hun gastgezinnen.

De snelle zoektocht naar (nood)opvang voor Oekraïners staat ook in schril contrast met de grote lokale weerstand voor opvangcentra voor andere mensen op de vlucht. De Vlaamse minister van Wonen stelde dat de opvangplaatsen gecreëerd voor Oekraïners onmogelijk kunnen dienen als opvangcentrum voor andere nationaliteiten. Bepaalde rechten die voortvloeien uit een ander statuut, bv. het recht equivalent leefloon, zijn niet van toepassing op asielzoekers. Het recht op opvang daarentegen wordt wél gedeeld door asielzoekers en mensen met een ander statuut. Wij zien dus noch feitelijke noch juridische elementen die dit standpunt in de huidige context kunnen staven.

Wij denken graag mee na over het vinden van opvangplaatsen en het tegengaan van lokale weerstand. Creatieve oplossingen en samenwerking tussen lokale, Vlaamse en federale niveau zullen hier nodig zijn.

3. Noodoplossingen rond wonen bruikbaar maken op de lange termijn

De lokale burgerinitiatieven in het netwerk van Orbit vzw “Woning Gezocht, Buren Gevonden” zoeken al jarenlang moeizaam naar noodwoningen voor erkende vluchtelingen, ongeacht hun nationaliteit. De snel opgezette nooddorpen zouden duurzame (tussen)oplossingen kunnen bieden voor mensen op basis van woonnood (niet o.b.v. statuut of lokale binding) in de toekomst, op voorwaarde dat deze ook duurzaam gebouwd worden.

Nog nooit waren er meer kansen voor een geïntegreerd asiel- en woonbeleid voor mensen op de vlucht. Het is dus mogelijk om duurzame plekken voor noodopvang te creëren die in samenwerking met de federale overheid ook ingezet kunnen worden voor mensen op de vlucht met andere nationaliteiten. Dit enerzijds in het kader van de heropbouw van het netwerk van lokale opvanginitiatieven (LOI's) en als noodwoningen voor erkende vluchtelingen die de LOI's dienen te verlaten maar niet tijdig een huurwoning vinden.

Uit een recente bevraging van het Onderzoekscentrum Sociaal Werk en het Kenniscentrum Gezinswetenschappen van hogeschool Odisee blijkt dat het grootste deel van gastgezinnen voor Oekraïners positief terugkijkt op de ervaring. 83,5 procent zegt “eerder positief” of zelfs “zeer positief” te zijn. Bovendien zegt een aanzienlijk deel (36%) van de respondenten bereid te zijn om nog dit jaar nieuwe mensen op de vlucht op te vangen. Deze vaststelling kan worden aangegrepen om opvang bij burgers in uitzonderlijke situaties ook voor asielzoekers mogelijk te maken, al pleiten we er zoals steeds voor dat dit volgens een duidelijk kader en afspraken gebeurt.

Daarnaast zien ook talloze andere middenveldpartners kwetsbare Vlaamse huurders op straat belanden. Een deel van de noodopvang die nu wordt gecreëerd kan eveneens worden ingezet tegen dakloosheid voor alle kwetsbare medeburgers. Zorg er dus voor dat deze een duurzaam karakter hebben.

4. Inburgering en integratie laagdrempelig aanbieden kan voor iedereen

Oekraïners met tijdelijke bescherming krijgen onmiddellijk en gratis toegang tot een inburgering light. Ze krijgen toegang tot Nederlands voor anderstaligen (NT2) en 9u “Welkom in Vlaanderen”.

Door het gratis en onmiddellijk aanbieden van inburgering en taallessen aan Oekraïners toont de Vlaamse regering zich terecht welwillend over het wegwerken van drempels tot toegang tot onze samenleving. Dit staat in schril contrast met het recent in werking getreden inburgeringsdecreet dat asielzoekers voortaan uitsluit voor inburgering. Tot op heden is er nog geen alternatief uitgewerkt en vallen zij dus terug op de goodwill van hun respectievelijke opvangcentra om een alternatief traject te voorzien. Wanneer zij bovendien een statuut ontvangen, en verplicht inburgeraar worden, zijn de cursussen MO en NT2 betalend voor hen.

De Vlaamse regering sluit asielzoekers uit van inburgering door te stellen dat een deel ervan niet erkend wordt als vluchteling en dus slechts tijdelijk in België is. Oekraïners hebben (voorlopig) ook enkel een tijdelijk statuut in ons land. Waarom kunnen zij dan wel genieten van inburgering en asielzoekers niet? Eénzelfde traject moet gratis en onmiddellijk beschikbaar worden voor asielzoekers van alle nationaliteiten.

5. Massaal investeren in psychosociale ondersteuning voor nieuwkomers is mogelijk

Iedereen heeft het recht op psychosociale ondersteuning in een taal die hij begrijpt. De Vlaamse regering heeft dan ook terecht miljoenen geïnvesteerd in geestelijke gezondheidszorg voor Oekraïners. Laat ons dit initiatief aangrijpen om voor alle nieuwkomers de toegang tot geestelijke gezondheidszorg te verhogen.

Zeker voor asielzoekers zou toegang tot geestelijke gezondheidszorg een prioriteit moeten zijn, aangezien zij door hun persoonlijke voorgeschiedenis bijzonder kwetsbaar zijn. Het is van belang psychische gezondheidsproblemen in het licht van de sociale context van asielzoekers te bekijken (bv. gevolgen van collectiviteit van hun opvangcentrum) en niet te beperken tot enkel de medische diagnose.

Zowel Oekraïners met een tijdelijk beschermingsstatuut als mensen met een ander statuut hebben nood aan psychosociale ondersteuning. De voorbije maanden maken duidelijk dat vroegtijdige detectie en behandeling van psychosociale problemen mogelijk is. Laat het ons voor iedereen toegankelijk maken.

Vlaanderen bleek zeer bewust te zijn van de nood aan tolken voor de intakegesprekken van Oekraïners bij instellingen of organisaties die door de Vlaamse overheid erkend, gefinancierd of gesubsidieerd worden. Deze instanties kunnen gratis gebruik maken van tolken zolang het budget het toelaat of tot 28 december 2022. Voor de andere mensen op de vlucht geldt dezelfde nood aan klare taal bij de intakegesprekken. Zonder vlotte communicatie loopt de hulpverlening en een vlotte start mank.

6. Een arbeidsrechtelijke focus op werk voor nieuwkomers kan, met aandacht voor misbruik

VDAB lanceerde het initiatief #Werkplekvrij om anderstalige vacatures te posten naar aanleiding van de komst van Oekraïners. Laat ons deze goede praktijk doorzetten en uitbreiden naar allen mét een duidelijke focus op een preventieve informatieoverdracht rond arbeidsrechten. Trek de arbeidsrechtelijke focus ook door naar de activering naar werk van asielzoekers tijdens de procedure. Maak van hun arbeidsrechten een absolute prioriteit. De verplichte afdracht van hun inkomsten aan het opvangcentrum moet substantieel dalen.

Misbruik bestond altijd al en verdient alle aandacht. Het is goed dat er op Vlaams en federaal niveau geïnvesteerd wordt in de sociale inspectie, om misbruik op te sporen. Veel van de misbruiken situeren zich op het vlak van verloning en ontduiking van sociale lasten, wat federale bevoegdheden zijn. Vandaar het belang van nauwe samenwerking en gecoördineerd optreden van inspectiediensten op Vlaams en federaal niveau.

7. (Deeltijds) onderwijs in thuistaal is wenselijk en mogelijk om overvolle OKAN- klassen tegen te gaan

We hebben gezien wat de inzet van de diaspora kan betekenen voor de kennisoverdracht voor anderstalige nieuwkomers bij de Oekraïense kinderen op de vlucht. Door verder in te pikken op hun kennisverwerving via de thuistaal, voelen deze kinderen zich rustiger en begrijpen de nieuwe vakinhouden vlot. We pleiten ervoor om meer de mogelijkheden tot ondersteuning van de verwerving van de nodige (basis)kennis en vakinhouden in de thuistaal te benutten.

Dit kan o.a. door het inschakelen van leraren uit de diaspora die (zelfs digitaal) materiaal in de thuistaal ter beschikking stellen per vak. Dit bespaart anderstalige leerlingen veel opzoektijd én de kennisverwerving zal vlotter verlopen. Als anderstalige leerlingen zich comfortabel voelen met de kennisoverdracht werkt het motiverend voor het verwerven van de nieuwe taal daarnaast.

8. Duurzaam draagvlak is noodzakelijk om kwetsbare groepen niet tegen mekaar op te zetten

Vele goedbedoelde initiatieven vanuit zowel de overheid, bedrijven als burgers voor Oekraïners zouden ook breder, voor andere mensen op de vlucht, genomen kunnen worden. Jeugdjournaal Karrewiet dat tijdelijk ondertiteld werd het Oekraïens. Providers als Proximus en Orange die hun dienstverlening tijdelijk gratis maakten voor Oekraïners.

Bedrijven doneren gratis speelgoed en goederen die door vrijwilligersorganisaties aan Oekraïners bedeed worden. Het is maar een greep uit de diensten en goederen die zeer goedbedoeld voordelig worden aangeboden aan mensen uit Oekraïne. Het lijkt ons belangrijk hier zéér waakzaam te zijn.

Zowel naar niet-Oekraïense vluchtelingen, als naar kwetsbare mensen in het algemeen lijken deze voordelen een ongelijke behandeling in te houden. Vrijwilligersorganisaties kunnen onmogelijk een onderscheid maken in begunstigden van gedoneerde goederen.

Ook Arabisch of Pashto sprekende kinderen hebben baat bij ondertitels van het jeugdjournaal. Ook mensen in armoede die al langer in Vlaanderen wonen willen graag aan verlaagde tarieven sms'jes sturen en bellen.

9. Obstakels voor Oekraïners leggen onderliggende structurele problemen bloot

De voorbije maanden zagen we héél uiteenlopende antwoorden op de toename van mensen op de vlucht in gemeenten en steden. De toenemende lokale autonomie is op veel vlakken wenselijk, maar mag niet voor versnippering zorgen. Sommige steden en gemeenten slaagden er heel snel in om een A-kaart, die recht op werken en maatschappelijke dienstverlening opent, af te geven.

Op andere plaatsen moest men soms maanden wachten. Dit zijn obstakels die mensen op de vlucht van andere nationaliteiten al jaren moeten overwinnen. Eenzelfde versnippering zien we bij het herhuisvesten van mensen uit Oekraïne. Het zijn de lokale besturen die verantwoordelijk zijn als er iets fout loopt in een gastgezin of andere opvangplaats. Ondanks de vele goede initiatieven zagen we ook lokale politieke onwil of totaal overbevraagde lokale besturen. Bovendien is er een enorm tekort aan sociaal werkers.

Het is noodzakelijk om uit de chaotische lancering en gevolgen van de #plekvrij campagne lessen te trekken voor de toekomst. Het is een goede zaak dat er bovenlokale (regionale) aanspreekpunten kwamen om bijvoorbeeld problemen met herhuisvesting die lokaal niet konden worden opgelost aan te kaarten.

Ook bij de uitstroom van erkende vluchtelingen uit het opvangnetwerk zien we weinig of geen afstemming tussen de federale bevoegdheid opvang en de gewestelijke bevoegdheid huisvesting. Hierdoor worden mensen tijdens de procedure amper voorbereid op de moeilijke zoektocht naar een geschikte woning. Mensen die hen begeleiden moeten op deze manier van nul beginnen, waardoor kostbare tijd verloren gaat.

Daarnaast zijn maatschappelijk werkers vaak compleet overbevraagd. Het zijn dan ook vaak vrijwilligers die de gaten invullen, bijvoorbeeld door erkende vluchtelingen woonbegeleiding aan te bieden.

10. Rode draad: als beleidsmakers zich welwillend tonen, zijn burgers solidair

Politieke moed en een positief en welwillend discours betekent een verbetering voor de situatie van vluchtelingen. Beleidsmakers zijn ervan overtuigd dat dankzij de initiatieven van de voorbije maanden zowel de Oekraïners als de hele samenleving gebaat zijn. Als dat zo is, is er geen enkele reden om de zaken die in deze tekst aan te halen niet te realiseren.

Terecht wordt voor Oekraïners, ook al zijn ze hier misschien tijdelijk, een welkomstparcours uitgestippeld. Ook asielzoekers zijn vaak langer dan een jaar in ons land, en een groot deel van hen zal zelfs een duurzaam verblijfsstatuut ontvangen. Er is geen reden om tussen deze groepen een onderscheid te maken: heet hen allebei op dezelfde manier welkom.

Alle mensen op de vlucht verdienen een gelijke behandeling en respect voor hun rechten.